

једном од два краја пешчаника. Наравно, ниједно његово окретање није и не може бити коначно.

Имајући све наведено у виду, можда је истинска летња бајка песма „У малом граду, на југу” из последњег, четвртог става њене поетске композиције. Лирски глас се изопштава из времена и смирено примећује: „Слободна сам, неочекивано, / као коза на летњем / пашњаку”. У том свету је све обезличено, свему тек треба дати име, форму и боју: „На тргу је мала радња. / Без натписа. / На радном столу мајстор кроји / панталоне, од сивог штофа”. Немогуће је прецизирати који је то трг, из ког тренутка лирски глас проговара. Чак се поуздано не може знати ни да је заиста лето, присутно тек у поређењу. Како сећање обузима лирски субјект, било би логично помислити да је песма овековечена у тренутку после нечега, после старчевог приповедања, после његове бајке. Речи којима се песма завршава негирају све понуђене хипотезе: „У рају не постоји време. То смо / ми сами измислили, / грешком”. Треба ли онда остати у илузији раја? Треба ли по ко зна који пут даровати стварности име? Треба ли заиста поверовати у неочекивану слободу? Чини се да је одговор Кајоко Јамасаки јасан – Да, *ујркос свему*.

Мср Лазар М. БУКУМИРОВИЋ
Истраживач приправник
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
lazar.bukumirovic@ff.uns.ac.rs

ХЛЕБ НАШ ПРЕДАЧКИ

Енес Халиловић, *Бекос*, Лагуна, Београд 2025

Низ литерарних остварења о којима вреди причати – а које чине романи *Еј о води* (2012), *Ако дуго љедаци у њонор* (2016) и *Људи без пробова* (2020) – књижевник, новинар, економиста, правник и уредник књижевних часописа *Sent* и *Eckermann* Енес Халиловић наставља својим најновијим романом *Бекос*, који се од самог почетка нашао под будним оком јавности. О његовој рецепцији међу књижевним критичарима саме за себе говоре чињенице: нашао се у ужем избору за НИН-ову награду и добио Књижевну награду *Београдски њобедник*, признање које је овом делу додељено 2026. године као најбољем роману написаном и објављеном на српском језику у претходној години. Када је читалачка рецепција у питању, недоступност романа на полицама књижара тиха је индикација како је и да ли је уопште дело прихваћено међу публиком.

Бекос представља роман написан техником полифонијске нарати- је изведеном у три гласа. У покушају да се жанровски одреди, ово дело се може дефинисати као авантуристички, детективски (поготово сре- дишњи део романа), али и роман о причању прича. Структуру чине три аудио-записа тројице различитих приповедача, истовремено и јунака романа, које је аутор преточио у корице романа – први приповедач јесте психијатар Пилорета, који се директно обраћа свом колеги и другу, психијатру Мартину; други је глумац Лемез, пријатељ психијатра Пи- лорете са Пештерске висоравни, који се у свом аудио-запису не обраћа Пилорети већ Мартину; трећи је психијатар Мартин, који се обраћа Пилорети. Лични односи јунака-приповедача, исповести њихових жи- вотних судбина и начин на који су сви они међусобно повезани, теме су које представљају језгро које овај роман чува од урушавања у себе самог. Тумачећи уметничко решење аутора који је за медијум одабрао аудио- записе, можемо рећи да је *Бекос* роман о причању, али још више роман о слушању прича.

Енес Халиловић је зачетник квантумизма, књижевно-уметничког правца који се бави књижевношћу као скупом квантума, честица, одно- сно фрагмената, а његов главни циљ јесте посматрање понашања истих тих честица или фрагмената унутар неке друге целине. Попут интер- текстуралности, квантумизам подразумева позајмљивање идеја, мотива односно фрагмената других књижевних дела у потпуно новом контексту и посматрање како ти фрагменти покрећу једно ново тумачење књижев- ног дела, с тим што, за разлику од интертекстуралности, сврха није по- зивање или ослањање књижевног дела на неко претходно ради његовог читања, већ понашање одређених фрагмената или честица тог дела унутар потпуно нове целине. Основна идеја овог дела, која је кључна за његово разумевање, јесте да сваки човек има дубоко усађену потребу да говори, односно да се неке обрати. Сходно томе, *Бекос* представља само на- ставак те предачке, дубоко митске борбе човека причањем против за- борава. Сви његови јунаци-приповедачи дубоко су усамљени, несрећни и недоречени, и управо се отуд јавља та потреба да неке повере свој живот у виду не чак ни писма, као интимнијег медијума, већ оног пра- иконског – усменог, због чега се опредељују за аудио-записе. Квантуми- зам пружа виђење *Бекоса* као само још једног фрагмента, једне честице унутар шире целине која се зове историја човечанства.

Очајничка потрага за смислом и ослоном сва три јунака-припо- ведача оно је што их наводи на приповедање свих догађаја из својих живота, не би ли им слушаца (а могуће и читалац) потврдио сопствено постојање у овом свету. Ко место у свету није у стању да пронађе у са- дашњости, принуђен је да га тражи у прошлости. Отуд и наслов романа, чије се значење крије у Херодотовом миту о речи бекос, у ком се описује експеримент египатског фараона Псаметиха, који је желео да открије

који је најстарији народ на свету и који је језик био прајезик човечанства. То је учинио тако што је поверио двоје новорођенчади пастиру да их одгаја у изолованој колиби. Пастир је имао задатак да се брине о њима и послушају њихове прве речи, уз строгу забрану да се иједна реч изговори пред децом, верујући да ће њихова прва реч, без наметања околине и цивилизације, потицати из прајезика. Након две године, када је пастир ушао у колибу, деца су му пришла испружених руку изговарајући реч *бекос*; чувши ову реч, фараон је истражио њено порекло и открио да је бекос реч из фригијског језика која значи *хлеб*, због чега су Египћани закључили да су Фригијци, народ који је са Балканског полуострва прешао у Малу Азију, најстарији народ на свету, и да је њихов језик можда изворни језик човечанства. На овај начин бекос постаје древна реч која повезује Балкан са целокупном историјом људског рода, стављајући тако Балкан у средиште историје. Као што су деца у Херодотовом миту морала да проговоре, исто тако морају да проговоре и јунаци овог романа, јер је језик дубоко усађен у човеково биће. Стога роман *Бекос* има и дубоко митско, предачко упориште, јер исто као што митови представљају интерпретације света и човековог места у њему, односно покушаје древних народа да објасне и оправдају своје постојање, ово дело представља наставак једне митологијске интерпретације света јунака-приповедача, не би ли и они, попут Аргонаута, пронашли своје Златно руно, свој ослонац, своју кришку хлеба – свој *бекос*. Колико год се језик тог митског сегмента романа чинио далеком и заумним, управо је он учествовао, и још увек учествује, у осмишљавању и објашњавању света у ком човек живи данас. Он је неизбежан и не може се занемарити јер нам он говори о томе шта ми јесмо сад и где су корени наших највећих трагедија.

Бекос представља роман саздан од истина, јер је заснован на многим истинитим догађајима и фактографским подацима. За његово писање нису коришћена само документа већ и новински чланци, списи из полицијских и затворских архива, али се препознају и фрагменти или *квантуми* из других дела Енеса Халиловића. Он је у исто време књига о деци: детињство је увек бурно и потресно, али толико урезано у личности јунака да су његове последице неодвојиве од њихове будућности, и од њих се не може побећи. Сваки човек се посматра кроз властито детињство, али и кроз порекло, те су приповедачи непрестано загледи у прошлост. Можда чак толико да никако не могу да наставе напред. Управо због немогућности да се утемељи у садашњости, сваки јунак (поготово глумац Лемез) несебично и до танчина са читаоцем дели детаље о себи и својој животној причи, желећи да његова прича буде не само саслушана већ и сачувана од заборавља.

Ово дело представља и роман о миграцијама са Балкана и њиховом парадоксу: историја читавог човечанства представља списак непрестаних

промена човековог станишта у потрази за повољнијим животним условима. Некада су се људи из хладнијих крајева селили у топлије, јер је земља била плоднија, клима погоднија, и лакше је било преживети. У периоду деведесетих година двадесетог века, временски оквир за који је радња романа већински везана, многи људи са ових простора били су приморани да напусте своју земљу у потрази за бољом будућношћу. Иронија модерних миграција са Балкана је у томе што су људи „бољи живот” почели да траже у неприступачним крајевима попут Африканде у Русији или норвешког архипелага Свалбарда, где су услови за живот сами по себи сурови. Парадокс је присутан у човековој насушној потреби да се бави земљорадњом, с једне стране, а с друге у константном бежању из места у ком живи. Јер – идеја је да, уколико човек нешто посеје, треба да буде ту када стигну плодови. Како то могу да изведу јунаци који стално беже из места у ком су рођени, у нади да ће коначно побећи и од себе самих?

Поред детињства и порекла, неупитно је да човека вишеструко дефинише и место у ком се родио. Радња романа је великим делом везана за Пештерску висораван, одакле су пореклом два гласа полифонијске нарације – психијатар Пилорета и Лемез, његов пријатељ из детињства. Оба јунака током романа често напуштају Пештер, али их исто тако много ствари везује за њу, због чега јој се увек морају враћати. За разлику од њих, психијатар Мартин није пореклом са Пештери, али услед одређених животних околности тамо одлази и долази у близак контакт са менталитетом њених становника. Зимска суровост, хладноћа, планински предели, дивље звери, народна веровања и близина територијалној граници – одлике су које од Пештери праве место сусрета злих сила, натприродних бића, окултизма, али и мита, са савременим човеком.

Роман *Бекос* Енеса Халиловића представља вишеслојно и жанровски сложено књижевно остварење које у средиште поставља човека у потрази за смислом, припадањем и сопственим идентитетом. Кроз полифонијску структуру, исповедни тон и мотив причања као основног облика људског постојања, аутор обликује дело које истовремено говори о појединцу и о читавом човечанству. *Бекос* је стога не само роман о прошлости и сећању већ и роман о вечитој човековој потреби да буде саслушан, схваћен и потврђен у свом постојању. Шта човек у себи скрива; шта он јесте, а шта није; да ли он може прескочити сопствену сенку и бити ишта друго од онога што јесте – само су нека од питања која јунаци постављају у нади да ће им неко дати одговор.

Софија С. РАКОЧЕВИЋ

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за компаративну књижевност

Мастер студије

sofija.rakocevic001@gmail.com